

Trivent Publishing

© The Authors, 2016

Available online at <http://trivent-publishing.eu/>

Philosophy, Communication, Media sciences Series

Volume The Philosophy of Saint Gerard of Cenad in Cultural and Biographic Context

Contextul istoric al epocii Sfântului Gerard și luptele pentru putere în cadrul Regatului Medieval Maghiar

Călin Timoc

Universitatea de Vest Timișoara, Romania, calintimoc@gmail.com

Abstract

The historical context of the time of Saint Gerard of Cenad and the power struggles in the medieval Kingdom of Hungary. *The settlement of the Hungarian horde in the late ninth-century AD Pannonia was made with the consent of the Byzantine Emperor. In the following decades, these nomadic people terrorized the entire Western Europe with their raids. They destroyed the region of the Po River and the Venetian trade was affected on the North Adriatic coast by the horde's archers. Their defeat at Lechfeld in 955 by the Roman-German heavy cavalry of Emperor Otto I stopped the westward march of the Hungarians, forcing them to give up nomadic life and slowly start their process towards Christianization. Both the Holy Roman Emperor and the Papacy would then subsequently support Catholic missions to convert the Hungarian tribal leaders. Benedictines made the greatest effort to bring them to the „true faith.” The transformation into a Catholic Hungarian state was achieved under King Saint Stephen and Gerard Sagredo, a Venetian prelate, who was the advisor to the throne and who established the church organization in the Pannonian medieval kingdom. Because of his reforms and because the high foreign influence of Venice on the Hungarian medieval society after the death of Saint Stephen, Gerard was martyred in Buda in 1047.*

Keywords

Nomads, reforms, Benedictine, Venetian doge, Christianity, bishop.

Stabilirea maghiarilor în câmpia Panoniei în anul 896 sub conducerea liderului lor Arpad s-a făcut cu încuviințarea bizantinilor ai căror aliați erau. Misiunea nomazilor războinici la vremea respectivă era de a slăbi crescând influența zonală, de pe cursul mijlociu al Dunării, a regatului Moraviei Mari, un stat slav ce s-a dezvoltat în Centrul Europei, doar în cursul câtorva decenii.¹ Nu este exclus ca elitele maghiarilor să fi fost atrase în această perioadă spre dogma creștină ortodoxă de rit răsăritean dacă luăm în considerare modalitatea de a acționa a diplomației bizantine.

Cele șapte triburi (între care se pare că unul era format exclusiv din khazari) s-au așezat conform tradiției pe malul drept al cursului mijlociu al Tisei în locul cunoscut azi cu numele de Ópusztaszer. Din acest centru a început extinderea dominației maghiare începând cu secolul al X-lea.²

Imediat, după ce își impun autoritatea în câmpia pannonică, războinicii unguri încep atacuri asupra vestului Europei, regiunea nordică a Italiei fiind zona predilectă a jafurilor lor. În 899 ei pustiesc temeinic toată regiunea Padului, comerțul Veneției (la vremea respectivă orașul trăia mai ales din comerțul cu sare) este afectat de prezența pe coasta de nord a Adriaticii a acestor teribili călăreți de stepă, arcași neîntrecuți.

La scurt timp forța lor de șoc îngenunchează armata cneazului croat Braslav, iar regatul lui cade pentru o lungă perioadă de timp sub influența autorității urmașilor lui Arpad. Pentru Veneția acest fapt avea să fie benefic, influența bizantină pălind în bazinul Mării Adriatice va permite navigatorilor din orașul lagunelor să-și extindă influența comercială și să profite din punct de vedere politic.³

În prima jumătate a secolului al X-lea atacurile maghiare se concentrează cu regularitate asupra statelor din vestul Europei și distrug aproape de fiecare dată armatele france trimise împotriva lor. În această perioadă crește aproape exponențial și puterea comercială venețiană. Scăpat de sub influența administrativă și politică a Imperiului Bizantin, a importantului centru religios de la Ravenna, Veneția intră în competiție pentru influența maritimă în Marea Mediterană cu flota Constantinopolului. Primul areal pe care venețienii și-l doreau în exclusivitate a fost coasta dalmată a Mării Adriatice. Bizantinii au încercat zadarnic să recâștige influența în Italia și Adriatica, dar acțiunile lor au fost mereu zădărnice de incursiunile normanzilor din Sicilia, care la rândul lor doreau ocuparea bogatelor orașe de pe coastele Greciei.⁴ Unii regi normanzi, conducători ai Regatului <celor două Sicilii> precum Robert Guiscard, un secol mai tarziu, visau chiar la coroana Bizantină.⁵

În tot acest tablou de forțe și încleștări regionale Veneția a știut mereu să profite, iar slăbirea regatului croat și cucerirea importantului oraș *Dalmacia* a dat șansa extinderii către est a rutelor comerciale venețiene și prin teritoriul stăpânit de maghiari. Cert este că pe la anul 1100 orașul lagunelor devine o superputere economică în Mediterana, depășind ca număr de vase Imperiul Bizantin. Cruciadele din secolele ce au urmat aveau să-i întărească și mai mult această putere, influența comercială venețiană ajungând până în Siria și Palestina.⁶

Înfrângerea de la Lechfeld din 10 august 955 a tăiat șansa extinderii puterii nomazilor unguri spre vestul Europei, iar împăratul romano-german Otto I va fi preocupat în anii următori de păstrarea avantajul militar asupra societății tribale maghiare. Tot începând cu această dată nu are loc doar o schimbare de orientare a raidurilor către est ale ungarilor, către teritoriile controlate de bizantini ci

¹ Gergely András, *Istoria Ungariei*, Ed. Kriterion, București, 2000, p. 8.

² Vezi în acest sens G. Popa-Lisseanu, *Introducere*, în Anonymus Notarius, *Gesta Hungarorum (Faptele ungarilor)*, Ed. Mentor, București, 2001, p. 19.

³ Radu Constantinescu, *Gerard de Cenad – un scriitor al anului 1000*, în Gerard de Cenad, *Armonia lumii*, Ed. Meridiane, București, p. 16-17.

⁴ Ferenc Makk, *The Árpád and the Comneni*, Akadémiai Kiado, Budapest, 1989, p. 9.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 11-12.

începe și creștinarea în masă a locuitorilor regatului, acțiune susținută de misionariatul călugărilor benedictini (cel mai bine organizat ordin monahal latin la data respectivă). Otto I, pentru a-i menține slăbiți pe maghiari, încheie în anul 972 o alianță cu Vasile al II-lea Bulgaroctonul, temutul împărat bizantin.⁷

Géza, conducătorul uniunii tribale dintre anii 971-977 pune bazele instituțiilor medievale maghiare și urmărește în această epocă de declin pentru expansiunea maghiară ameliorarea relațiilor externe ale statului său. Încă înainte de a ajunge conducătorul hoardelor maghiare diplomația bizantină a reușit să-l atragă de partea ei pe șeful ungarilor și drept rezultat Géza se căsătorește cu Șarolta, fiica lui Gyula de Alba Iulia. Atât voievodul transilvan cât și fiica lui erau creștini de rit răsăritean. Totuși creștinarea lui Gyula s-a făcut sub impulsul politic de a ameliora relațiile diplomatice cu Imperiul Bizantin. În anul 972 Géza și familia lui vor îmbrățișa creștinismul de rit latin, la convertirea lor un rol important l-a jucat Adalbert, episcopul de Praga. Cu toate acestea legarea matrimonială a lui Géza de stăpânul de Alba Iulia, centrul puterii transilvane, arată că de la bun început maghiarii urmăreau stăpânirea Văii Mureșului.⁸

Transformat într-un principe creștin, Géza dorea întărirea puterii sale centrale prin inițierea unei politici de creștinare în masă a maghiarilor, unind coroana cu crucea. Pentru realizarea acestui deziderat el cere ajutor împăratului Otto I, care îi trimite pentru funcția de episcop al Ungariei, un călugăr benedictin, Bruno de Sankt Gallen de la care regele maghiar primește în numele neamului său botezul.⁹

Reformarea spirituală a statului maghiar încă nomad - păgân, din timpul lui Géza fost doar de suprafață. În scurta sa domnie, principele ungar reușește totuși prin religie o apropiere de Imperiul Roman de Națiune Germană și de Papa de la Roma.¹⁰

Pe de altă parte împăratul Otto I, în calitatea sa de moștenitor merovingian, căuta să refacă politica estică a lui Carol cel Mare, întemeietorul Imperiului Carolingian, care stăpânise pentru o scurtă perioadă de timp câmpia panonică după ce îi înfrânseseră pe avari, predecesorii maghiarilor.¹¹

În cadrul procesului de „descălecare” a maghiarilor (*honfoglalás* – „cucerirea patriei”) fricțiunile interne între șefii de trib se vor resimți și în plan spiritual. Scindarea din cadrul societății maghiare în secolul al XI-lea se va acutiza când unul din fiii lui Geza, Ștefan (mai târziu supranumit cel Sfânt), se va îndepărta de tradițiile nomade și cu ajutorul creștinismului, o religie minoritară la vremea respectivă în cadrul regatului, va introduce instituțiile feudale apusene în cadrul regatului său.

Deschiderea lui Ștefan spre valorile civilizației feudale creștine apusene se datorează în mare măsură educației primite de la episcopul de Praga, cel care îl și botează în 994 și îl convinge să renunțe la numele său păgân Vajk și să accepte numele de Ștefan. O contribuție importantă în formarea sa de lider politic creștin l-a avut însă și rudele soției sale, Ghizela de Bavaria, sora împăratului Heinrich al II-lea.¹²

Moartea lui Géza a lăsat loc unor dispute grele între liderii războinicilor maghiari. Conform noilor cutume feudale lăsate de Géza principiul primogeniturii trebuia aplicat în cadrul succesiunii, iar Ștefan, fiul său cel mare trebuia să ocupe tronul Ungariei. Cum însă acest principiu era încă străin maghiarilor

⁷ Idem, *Vom mythischen Vogel bis zum Doppelkreuz*, Gabriele Schäfer Verlag, Herne, 2012, p. 127.

⁸ Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), Centrul de Studii Transilvane, Cluj, 2001, p. 6.

⁹ Ioan Rămureanu, *Istoria bisericească universală*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 212.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Veit Valentin, *Geschichte der Deutschen*, Knauer Verlag, Köln, 1979, p. 39.

¹² Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 212.

de rând, mare parte din ei păgâni, Koppány, o rudă a lui Géza, reprezentant al celui mai puternic trib, a revendicat întâietatea în conducerea statului maghiar, conform străvechilor tradiții nomade, a principiului senioritatului și leviratului.¹³

Dreptul la moștenirea regatului maghiar se va decide pe cale militară, tânărul pretendent Ștefan, cu ajutorul statelor apusene învecinate va ieși învingător. Dobândirea puterii politice a lui Ștefan cel Sfânt (997-1038), după ce a primit susținerea papalității, s-a făcut prin forța armelor, cu ajutor militar de la împăratul romano-german Heinrich al II-lea. Cavaleria grea germanică va juca un rol decisiv în confruntarea finală, Koppány pierzânduși viața în bătălie.¹⁴

Victoria însă nu i-a adus lui Ștefan recunoașterea imediată a autorității sale. Autonomia liderilor tribali, conform vechilor cutume a democrației militare l-a obligat pe Ștefan să ia măsuri aspre pentru intimidarea rebelilor. Bucăți din trupul adversarului său au fost expuse la porțile principalelor orașe-cetăți din regat: Győr, Veszprem, Strigoniu și Alba Iulia. Efectul nu a fost pe măsura așteptărilor.

Impunerea noii ordini feudale și a autorității regelui se va face cu mare greutate în Ungaria, cunoscut fiind faptul că la răsărit lideri zonali precum Ahtum în Banat și Gyula cel Tânăr în Transilvania s-au asigurat împotriva imixtiunilor lui Ștefan cel Sfânt în treburile lor prin adoptarea creștinismului de rit bizantin și încheierea unei alianțe cu împăratul de la Constantinopol, puternicul Vasile al II-lea Bulgaroconul. A fost nevoie de mult timp și răbdare pentru ca Ștefan să poată să anihileze aceste formațiuni politice de la marginea regatului său, structuri de putere care îi sugrumau profitabilul comerț cu sare de pe Mureș.¹⁵

Acțiunea de unificare a poporului maghiar a avut loc între anii 997-1006, iar tânărul rege Ștefan a avut nevoie de toată susținerea papalității și a Imperiului Roman de Națiune Germană ca să se impună. În jurul anului 1000 reușește printr-un atac sângeros să-l anihileze pe Gyula cel Tânăr, vărul său după mamă, care îi contesta autoritatea asupra Transilvaniei.

Ahtum, fiind mult mai bine poziționat geopolitic a putut fi mai greu neutralizat. A fost necesară trădarea unui apropiat al liderului bănățean, un anume nobil Cenadinus, care în numele lui Ștefan cel Sfânt atacă *urbs Morisena*. În bătălia ce are loc pe malurile râului Aranca în 1021 Ahtum este omorât, iar de la numele învingătorului localitatea va căpăta cu acceptul regelui denumirea de Cenad.¹⁶ Odată văzându-se stăpân pe situație regele Ștefan face eforturi pe plan extern de recunoaștere a puterii sale și în acest sens îl trimite pe Asztrik, un călugăr benedictin la Roma, cu misiunea de a obține binecuvântarea Papei Silvestru al II-lea. Dorind la rândul său să-și extindă influența religioasă spre Nord-Estul Europei, Papa îi trimite lui Ștefan o coroană de aur (cunoscută mai târziu ca „Sfânta coroană a Ungariei”) și o scrisoare de binecuvântare prin care îl recunoștea ca prim rege creștin al Ungariei. Vestea și darurile Înaltului Pontif ajung la curtea regelui Ștefan în ianuarie 1001.¹⁷

Anihilarea forțelor tradiționale maghiare s-a făcut și prin religie, misionarii benedictini având rolul de a făuri un regat creștin din tânărul stat maghiar. Acțiunile de creștinare a spațiului panonic au avut ca bază de plecare mănăstirile benedictine din Croația. Se pare că tot prin intermediul prelaților dintr-una din aceste mănăstiri regele Ștefan ajunge să-l cunoască pe abatele Gerard venețianul.¹⁸ Gerard de Sagredo era un tânăr conducător spiritual al comunității creștine de la San Giorgio Maggiore care se

¹³ Gergely András, *op. cit.*, p. 10.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu (coord.), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 22.

¹⁶ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos*, Ed. Almanahul Banatului, Timișoara, 1995, p. 23.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 12.

bucura, datorită erudiției sale, de o bună reputație între benedictini. Este oprit de vremea nefavorabilă de pe mare, în Croația, din voiajul său spre Țara Sfântă, iar șederea aici îi prilejuiește ocazia de a se împrieteni cu regele Ștefan, care îi dă pe fiul său Emeric (Imre) spre a-l educa, arătându-i și marea încredere pe care o acorda acțiunilor sale de creștinare. Gerard își asumă în aceste condiții misiunea apostolică de a aduce la creștinism neamul maghiarilor, din momentul în care Ștefan cucerește întreaga putere politică între ai săi.¹⁹

Primind un important sprijin financiar Gerard înființează centru monahal la Cenad, loc strategic care se bucura de o mare influență în navigația fluvială de pe Valea Mureșului încă de pe vremea lui Ahtum, aici fiind documentat un oraș: *urbs Morisena* și o mănăstire bizantină închinată lui Ioan Botezătorul.²⁰

De ce la Cenad a fost înființată această dieceză?... rămâne o întrebare cu multiple răspunsuri. Foarte probabil locul a fost ales de Gerard la sfatul regelui maghiar sau a dogelui venețian. Mlaștinile bănățene din jur și locul de acostare a ambarcațiunilor de la Mureș trebuie să-i fi adus aminte lui Gerard de locurile natale. Apropierea de Opusztaszer trebuie să fi jucat de asemenea un rol important în stabilirea locului diecezei.

O altă posibilă explicație ar putea veni din înțelegerea mentalității călugărilor benedictini. Aceștia, cu stilul lor de viață ghidați de dictonul: *ora et labora*, se implicau în multe activități economice și edilitare. Descoperirea atât la Cenad, cât și în alte situri medievale de pe Valea Mureșului a unor cărămizi șampilate cu însemnele legiunii a XIII-a Gemina aduse din centrul urban de la Alba Iulia, anticul Apulum, arată că interesele regalității maghiare erau de a controla drumul sării dinspre Transilvania spre Vest, deoarece sarea constituia o importantă și sigură sursă de venituri.²¹ După incidentul cu Gyula cel Tânăr, Ștefan cel Sfânt caută să mențină sub supraveghere permanentă Mureșul, calea apei îi permitea astfel oricând era necesar o intervenție militară în Transilvania.

Atât la Cenad cât și în Alba Iulia au fost depistate arheologic urmele unor edificii de cult de tip rotundă, tip arhitectural tipic pentru primele biserici creștine de pe teritoriul Ungariei. Dieceza de Cenad trebuia să devină în scurt timp un important centru de iradiere a creștinismului de rit apusean spre zonele periferice, estice ale regatului maghiar, iar controlul navigației fluviale pe Mureș a fost probabil esențial în cadrul acestui proces.

Organizarea societății maghiare, încă în multe regiuni cu un trai seminomad, după norme creștine benedictine precum și impunerea unor dări către biserică, împovărătoare pentru o populație agropastorală, va duce la acumularea de tensiuni sociale. Acestea vor izbucni imediat după moartea lui Ștefan cel Sfânt și vor duce la martirizarea lui Gerard în 1047 la Buda.²² Reacția violentă a populației se datorează și nemulțumirii maghiarilor de felul în care regele lor apostolic a lăsat rezolvată problema succesiunii, dar și prezenței străinilor la cârma țării. Gerard de Sacredo, omul clanului dogelui Orseolo și episcop de Cenad, devenise apropiatul regelui Ștefan cel Sfânt. Legăturile Ungariei cu Veneția la sugestia lui au fost pecetluite și prin căsătoria fiicei lui Ștefan cel Sfânt cu fiul dogelui. În urma morții lui Emeric, fiul cel mare al regelui maghiar și succesor desemnat, Ștefan se decide după mai multe căutări să-l lase urmaș la tron pe ginerele său, venețianul Petru Orseolo, care însă nu va fi primit cu brațele deschise în Ungaria, poporul orientându-se imediat spre verii lui Ștefan cel Sfânt.²³ Trebuie

¹⁹ *Ibidem*, p. 16-17.

²⁰ Petru Iambor, *Așezări fortificate din Transilvania (sec. IX-XIII)*, Ed. Argonaut, Cluj, 2005, p. 33.

²¹ Alexandru Flutur, *Cărămizile șampilate ale legiunii XIII Gemina de la Cenad și Sânnicolaul Mare*, în *Analele Banatului*, s.n., Arheologie-Istorie, XVIII, 2010, p. 63-66.

²² Gergely András, *op. cit.*, p. 14.

²³ *Ibidem*, p. 14-15.

însă subliniat că acest incident dramatic nu a dus la dispariția creștinismului în Regatul medieval maghiar. Evoluția politică ulterioară (până la începutul secolului al XIII-lea) se va afla pe mai departe sub patronajul celor trei forțe care își disputau influența în această parte a Europei: Imperiul Bizantin, Imperiul Roman de Națiune Germană și Veneția.²⁴ În epoca lui Gerard însă influența venețiană a fost preponderentă în Ungaria lui Ștefan cel Sfânt. Orașul lagunelor era interesat să-și extindă autoritatea asupra teritoriului locuit de maghiari pentru că i se oferea astfel perspectiva deschiderii unor noi rute comerciale spre ținuturile îndepărtate ale Asiei.

---

²⁴ Ferenc Makk, *The Arpáds and the Comneni...*, p. 8.